De Levende Natuur 76 (6):122-127 (1973)

excursies met Prof. Stomps als hoogtepunten uit hun studietijd.
Door al die populaire lezingen en excursies, maar ook door z'n levendige, vlot begrijpelijk gestelde colleges over allerhand actuele resultaten van botanisch en genetisch onderzoek, heeft Prof. Stomps veel bijgedragen tot het dichten van de kloof tussen de Universitaire Botanie en het populariseren van amateurs-veldbiologie, zoals ons tijdschrift De Levende Natuur die propageerde.
Een bekroning op dit streven was, ook voor de promotor Stomps, de erepromotie van Jac. P. Thijsse in 1923. Veertien jaar eerder was het voorstel van een andere Universiteit tot een eredoctoraat voor Heimans en Thijsse afgewezen, omdat hun werk niet van wetenschappelijke standing werd geacht.
Met Thijsse is Stomps steeds intiem bevriend gebleven. Om Thijsse's begrafenis bij te wonen is hij — bij gebrek aan enig vervoer in januari 1945 — te voet van Amsterdam naar Bloemendaal getogen.
Reeds in zijn eerste studiejaar trok Theo Stomps de bijzondere aandacht van Prof. Hugo de Vries. Toen in dat jaar z'n vader overleed heeft Prof. de Vries hem, en daarmee ook z'n moeder en vier jongere broers, effectieve hulp en steun toegezegd.
Door toedoen van Hugo de Vries werd Stomps reeds op 25-jarige leeftijd tot hoogleraar benoemd. Geleidelijk aan kon hij daardoor de universitaire onderwijs- en beheersverplichtingen van De Vries overnemen, zodat die zich geheel kon wijden aan het onderzoek van de mutaties bij Oenothera lamarckiana.
Ook in eigen wetenschappelijk werk sloot Stomps zich zo veel mogelijk bij dat van zijn hoogvereerde leermeester aan, door mutatie- en kruisings-studies bij Teunisbloemsoorten. Op internationale, Botanische en Genetische bijeenkomsten vertegenwoordigde hij Hugo de Vries en verdedigde hij diens meningen en inzichten, vooral in het buitenland met opmerkelijk succes.
In de moeilijkste jaren van de Duitse bezetting heeft Prof. Stomps zich herhaaldelijk ingezet om slachtoffers van het Nazi-regiem te redden van deportatie of gevangenis. Verscheidene van hen hebben daardoor hun levensbehoud aan hem te danken.
Dat hij daarbij niet schroomde z'n blijvende verbondenheid met Duitse familie, vrienden en collega's openlijk te benadrukken, bracht hem in conflict met de leiders van het studentenverzet. De schorsing en het ontslag uit het hoogleraarsambt waren hiervan het uiteindelijk gevolg.
Zijn vrienden betreuren nog steeds dat hij, in teleurstelling en gekrenktheid, niet hun raad heeft willen volgen zich vrijwillig terug te trekken om z'n wetenschappelijk werk voort te zetten in het privé-laboratorium met proeftuin en kas te Abcoude, dat hem destijds ter beschikking stond.

De ontluistering van de Biesbosch

J. M. VAN DER ESCH

In de afgelopen jaren werd een van de origineelste gebieden van ons land, namelijk de Biesbosch, van zijn unieke karakter beroofd. De dreigende overlast van zeewater en het nijpende tekort aan drinkwater wurgden dit getijdengebied. Eeuwenlang is dit een dynamische streek geweest waar de natuur het landschap vormde en waar het menselijk

De Levende Natuur 76 (6):122-127 (1973)

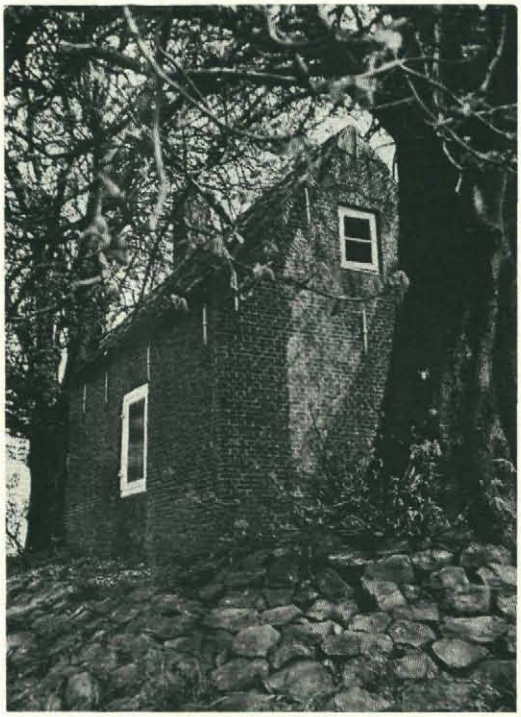

Fig. 1. *Een oude griendkeet tussen zware kastanjes. Foto J. L. Koolen.*

werk aan ondergeschikt was. Toen dit gebied onder invloed van de zee stond leidde de mens er een hard bestaan en ging zijn werk op in de natuur. Na afsluiting van de zeearm ging men over tot massale ingrepen die het Biesboschlandschap vervormden. Het oude cultuurhandwerk verdwijnt, nu dreunende machines het gebied vergraven. Daardoor verloor het veel van zijn ruige schoonheid.

De opdringende bebouwing rond de Biesbosch heeft al veel natuur opgeëist. De grootste hap nam Sliedrecht door in 1963 180 ha Biesboschgrond in te richten voor havens en industrie. Op één perceeltje na ligt het gehele terrein nog braak. Behalve vele andere, kleinere aanslagen zijn het vooral de afsluiting van het Haringvliet en de aanleg van de drinkwaterspaarbekkens die de grootste veranderingen veroorzaakten. Op 2 november 1970 ging het Haringvliet dicht en daarbij werd de ritmische getijdenbeweging van bijna twee meter gereduceerd tot enkele decimeters. Hierdoor konden de polders hun overtollig water niet meer bij eb lozen en moesten de bemalingen aangepast worden. Om dit zo economisch mogelijk te doen werden er grote poldereenheden gevormd en zo ontstonden de Noord- en de Oostwaard. Na afsluiting van het Gat van Lijnoorden, de Sloot van Lijnoorden en de Bevert werd de Noordwaard gevormd. Dit gebied had een landschappelijk fraaie structuur met 27 kleine en grote polders, doorsneden met grillige kreken waarlangs rietgorzen, griendjes en nog enkele oude griendketen. Na de omdijking ging het gehele gebied onder de ruilverkaveling oude stijl door, waarbij alles gerooid en vereffend werd. Hierbij werden de kaden in de kreken geschoven zodat er één grote, boomloze bouwpolder ontstond met monocultures en alleen nog voor pleisterende ganzen aantrekkelijk. Het Gat van Lijnoorden werd wegens zijn breedte niet gedicht, maar kreeg de functie van boezemwater. Plaatselijk staan er nog hoge rietschelven op de stervende rietgorzen, waar nu recreatiebosjes aangeplant worden. De Oostwaard had ongeveer evenveel polders als de Noordwaard en onderging hetzelfde lot, waarbij de afsluiting van de Oostkil met het karakteristieke haventje van Hank de grootste verliespost was.

Het resterende zuidwestelijke deel van de Brabantse Biesbosch noemt men de Zuidwaard. De landbouw zag hier weinig mogelijkheden voor schaalvergroting zonder de natuur de genadeslag te geven. Toen kwamen de Rotterdamse plannen om van de grootste polders drinkwaterspaarbekkens te maken. De meeste polders die op hun lijstje stonden, werden tijdelijk aangepast aan de constante waterhoogte, en daarbij gingen oude, fraai begroeide uitwateringsluisjes ver-

De Levende Natuur 76 (6):122-127 (1973)

loren. Al spoedig begon men met de Petrusplaat en de Honderdendertig. Deze polders bestonden voornamelijk uit bouwland en ze behoorden tot de mooiste van de Zuidwaard. Binnendijks lagen oude kreken met wilgenbosjes en forse boomgroepen op dijkrestanten. Iedere polder had nog een vloedheuvel met oude griendkeet die geflankeerd werd door hoge populieren of zware kastanjes (fig. 1). Door het intensieve bodemgebruik waren deze polders voor broedvogels niet zo belangrijk, maar in de herfst en winter vormden zij aantrekkelijke gebieden voor doortrekkers en overwinteraars. Ze dienden als hoogwatervluchtplaats voor groepen steltlopers zoals Kemphanen en Kieviten, maar ook meeuwen en Bergeenden rustten er vaak. Verder foerageerden er vele honderden Grauwe, Kol- en Rietganzen, alsmede groepen Goudplevieren. De visrijke kreken waren aantrekkelijk voor Blauwe reigers.

Fig. 2. *Vogelsporen in het slik naast opkomend water, een verdwenen beeld. Foto J. L. Koolen.*

Tijdens de aanleg van de spaarbekkens was er veel verontrusting in dit gebied. Dag en nacht klonk het gedreun van de zuigers in de bekkens en het motorgeronk van de bulldozers bij de dijkaanleg. Met afvalolie werd ruw omgesprongen, zodat deze zelfs in de mooiste kreken van de kwakkenkolonie drong. Overal was aannemersmateriaal te zien, tot zelfs in het centrum van de Biesbosch. Kolossale dijken zijn het resultaat en mooie buitendijkse slikken langs de Amer gingen verloren. Op het zand uit de bekkens werd het Shell-complex te Moerdijk gebouwd, dat de gehele omgeving nog meer schade berokkent.

Deze twee ingrepen in het Biesboschlandschap konden uitgevoerd worden door de afsluiting van de zeegaten, want daarvóór diende de Biesbosch als vloedkom voor stormvloeden. De nieuwe waterhoogte bleef iets boven de gemiddelde stand van voor de afsluiting. Daardoor verdwenen zandplaten die 's zomers voor mensen en 's winters voor veel ganzen, Aalscholvers, eenden en meeuwen aantrekkelijke plaatsen waren. Dit typische landschap blijft voorgoed onder water. Een tweede gevolg van de afsluiting was dat alle oevers op een geweldige manier inkrompen door uitdroging De voorheen bijna onbegaanbare slikken (fig. 2) konden in april 1971 met lage schoenen belopen worden! Dit was al gauw te merken aan de vegetatie. De vroeger zo uitzonderlijke dotterbloei van de Boerenplaat kwijnde en haalde slechts de normale polderhoogte. Ook het jonge Riet kwam niet meer onder water. Hierdoor bevroor het tijdens nachtvorsten zodat gehele velden bruin werden. In het eerste voorjaar na de afsluiting trad er haast overal een geweldige verruiging op. De sterke begrenzing van de getijdenvegetaties verdween door de opkomende pioniers. Alleen de grote, kale slikken van het Lepelaarsgat en de Boeren-

Fig. 3. *Rietschelven behoren nu tot het verleden. Foto J. L. Koolen.*

vlaai bleven nog onberoerd. Verder kwamen er grote verschuivingen in de begroeiing; hierbij zochten de biezen en het Riet vaak een lagere, vochtigere standplaats op om zo de dreigende wurggreep van het onkruid te ontlopen. De grootste gebiedsveroveraar van het eerste jaar na de afsluiting was de Waterpeper. Deze trad heel explosief op en bezette het gros van de kale slikken en bovenal de onbegroeide bodems van oude grienden waarvan de kaden en duikers stuk waren. Ook groeide de Waterpeper massaal tussen de hoogste Mattenbiezen van de Boerenplaat, zodat deze geheel waardeloos werden voor de biezensnijders. Naast de Waterpeper kwamen er ook veel andere planten op de slikkerige platen, zoals Kattestaart, Harig wilgeroosje, Wolfspoot, Grote brandnetel, Moerasandijvie, Bitterzoet, Kamille en Zeeaster. Niet alleen de Mattenbies maar ook het Riet haalde lang niet de hoogte van het voorgaande jaar. Op veel plaatsen stierf het of werd het overwoekerd door Kleefkruid, Haagwinde en Bitterzoet, ook kwam er al gauw vlierenopslag. De grootste rietvelden van de Buisjes werden plaatselijk afgemaaid door Staatsbosbeheer, dat ze in 1972 liet beweiden. De ommekeer van 4 m hoog Riet tot grasland met koeien en weidevogels was daar heel groot. Ook voor de grienden bleven deze veranderingen niet onmerkbaar. De meeste blijven nu boven water, ook al zijn de kaden stuk, en daardoor droogt de bodem sterk uit. Langs de Ottergriend reageerde een Kievit daar direct op en broedde in een permanent drooggevallen greppel van een

De Levende Natuur 76 (6):122-127 (1973)

pas gehakte griend. Nu de geregelde kap van het griendhout afneemt, treden ook daar aanzienlijke veranderingen op in de vogelstand. Voor grote aaneengesloten complexen betekent dit vaak een verarming in het soortenbestand, terwijl aan de andere kant bijvoorbeeld het Zwartkopje hierdoor naar de Biesbosch gekomen is. Na korte tijd gingen ook alle in het water hangende wilgetakken wortelen, tijdens een verlaagde waterstand hangen er grote pruiken aan.

Door het wegvallen van eb en vloed begon het water in 1971 te vervuilen door algenbloei. Het kreeg plaatselijk een slootkleur, vooral in de smallere kreekjes. Daar nam ook de reeds aanwezige Gele plomp toe, doch nog steeds zonder bloemen. Groepjes „schrijverkes" maakten het slootbeeld compleet. Op het ondiepe water bij de Westhaven ontstond in augustus 1971 een massale uitstoot van miljarden groene vedermuggen die in het warme water hun velletje achterlieten. Het aantal insekten zal nog verder toenemen, hopelijk daarmee ook de vlinders. In het afgelopen jaar was er al een verheugende toename van de Oranjetip in de Sliedrechtse Biesbosch. Nu de overspoelingen uitblijven krijgen de Reeën ook meer kans om zich permanent in dit gebied te vestigen. Er werden in het voorjaar van 1971 steeds sporen gevonden in de grienden van de Buisjes.

Niet alleen de planten maar ook de vogels pasten zich aan bij de nieuwe situatie. Voor de meeste broedvogels werd het gunstiger. Maar voor de trekvogels verdween de belangrijkste voedselbron; vooral de destijds tweemaal daags droogvallende slikken langs de Amer en de brede gaten, zoals het Gat van de Binnennieuwsteek, trokken grote aantallen steltlopers, voornamelijk Kemphanen, maar ook Wintertalingen, Bergeenden en ganzen. De Wintertaling is het sterkst in aantal achteruit gegaan; hij behoort nu niet meer tot de typische Biesboscheenden. Om een idee te geven van de verschuivingen in de vogelstand volgen hier enkele aantallen van de jaarlijkse waterwildtellingen op de Nieuwe Merwede. Op 13 december 1969 telden we 4.600 Wintertalingen en 1.900 Tafeleenden. Met de teldag van 13 januari 1973 hadden we 340 Wintertalingen en 42.000 Tafeleenden. Vooral het aantal „roodkoppen" was enorm in de afgelopen winter. De biezeknollen werden minder goed bereikbaar, zodat de waarde als voedselgebied voor de Grauwe gans afnam, maar als rust- en slaapgebied werden de grootste slikken nog door duizenden ganzen gebruikt. Nu geregelde winterse inundatie van de graspolders in de Sliedrechtse Biesbosch uitblijft, is het aantal Pijlstaarten, Smienten en Kleine zwanen aldaar veel lager dan voorheen. Of deze nieuwe situatie voor de hoge weidevogelpopulaties van de Sliedrechtse Biesbosch gunstiger is, moet nog blijken, maar in ieder geval hebben ze minder last van voorjaarsoverstromingen, waarbij vaak honderden eieren verloren gingen. Reeds in het voorjaar van 1971 viel het ons op dat er al vrij snel veel paartjes Futen in de kreken en langs de Nieuwe Merwede een territorium bezaten. Ook voor de Meerkoeten en Waterhoentjes werd het broeden veel gemakkelijker. In plaats van een verhoogd nest met „trap" bouwden ze nu hun nest tussen de vegetatie of drijvend tussen laag hangende wilgetakken. De Grote karekiet nam in veel rietgorzen af. Daarentegen steeg het aantal muizen sterk; hierdoor werd het heel gewoon om boven het gors biddende Torenvalken te zien; het aantal broedparen breidde zich geweldig uit en ook voor uilen werd het veel aantrekkelijker.

Een andere, minder verheugende toename betreft het aantal recreanten die dit gebied bezoeken. Men durft er met grotere boten in te varen en door het uitblijven van de eb

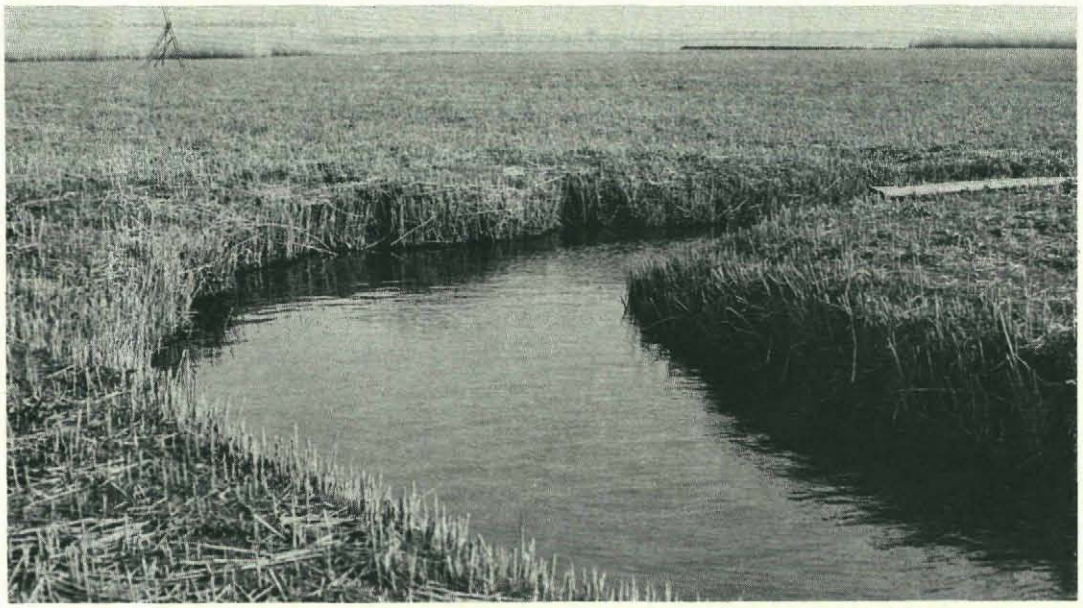

Fig. 4. *Met de velden gesneden Riet is het thans afgelopen. Foto J. L. Koolen.*

is de verstoring blijvend. Dit geldt voornamelijk rond het natuurreservaat „De Dood", waarin een toenemende verontrusting optreedt. Ook het aantal vaste ligplaatsen voor boten neemt toe en door de uitdroging van het rietgors daartoe in staat gesteld, richt men complete picknickplaatsen in. De meeste mensen zijn nog niet milieubewust, want het afval wordt in de ruigte gegooid en daar zien we vooral 's winters opvallende afvalhopen. Op zulke dagen trekken de meeste eenden zich terug in de stilste hoeken en bovenal naar de Dordtse Biesbosch, waar de eendenkooien en de ondiepten voor de nodige rust zorgen. Zelfs de oevers van de Nieuwe Merwede worden steeds meer bezocht, waarbij ook de Aalscholvers hun karakteristieke zitplaatsen op de kribben en bakens verwisselen voor de slikbulten van de Mattenbiezen in het Lepelaarsgat. De officiële bescherming van dit gebied is een groot winstpunt, het is alleen te hopen dat ook het slik van de Dam van Engeland hiervan gaat profiteren.

Het recreatief gebruik van de Biesbosch zal ongetwijfeld nog toenemen, vooral door de reeds gemaakte aanpassingen zoals de verbreding en verdieping van het Moldiep, de ontsluiting van grote griendcomplexen en de blijvende bevaarbaarheid. Voor de echte Biesboschmensen die hier het landschap gevormd hebben, is er geen droog brood meer te verdienen. Toch gaf juist hun aanwezigheid het landschap zijn eigen karakter, want bij hun werk behoorden hout- en rietschelven (fig. 3), sfeervolle griendketen op vloedheuvels, zwart geteerde aken, gehakte grienden met massale fluitekruidbloei en gesneden rietgorzen (fig. 4) die overdekt waren met goudgele Dotters. Al deze opvallende elementen verdwijnen met de laatste griendwerker. De tot stilstandkoming van de ingenieuze klepduiker betekende het einde van het dynamische karakter van het landschap.